

Posudek oponenta disertační práce: PhDr. Michal Benda “Komunistické hnutí na Pardubicku
Vývoj komunistického hnutí na Pardubicku v období první Československé republiky a jeho
ideologické proměny”, Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Ústav historických věd,
2023, 482 s. rkp. včetně příloh

Stručná charakteristika práce

V předložené disertační práci nazvané “Komunistické hnutí na Pardubicku. Vývoj komunistického hnutí na Pardubicku v období první Československé republiky a jeho ideologické proměny” si vytkl autor závažný cíl – vyložit vznik, vývoj a proměny komunistického hnutí na Pardubicku v období první Československé republiky. Jedná se o důležité a též dosud výrazně nezpracované téma. První část práce je zaměřena na vývoj radikálně levicového a komunistického hnutí v průběhu dějin v širší perspektivě s jeho počátky v 19. století. Druhá část je věnována přehledovému vývoji komunistického hnutí v českých zemích ve sledovaném období, respektive od přelomu 19. a 20. století do období krátce po skončení existence první Československé republiky. Stěžejní a nejrozsáhlejší část práce zkoumá vznik a vývoj pardubického komunistického hnutí a jeho vazeb na ústředí Komunistické strany Československa v meziválečném období. Stranou autorova zájmu nezůstal též komunistický program a jeho výrazné proměny v závislosti na direktivách centrálního stranického vedení. Pozornost autor věnoval také vybraným funkcionářům a členům místního komunistického hnutí, což zpracoval v podobě krátkých medailonů. Práce je doplněna portrétem jednoho z místních komunistických představitelů.

Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Jádrem výzkumu Michala Benda bylo radikálně levicové a komunistické hnutí na Pardubicku v časově vymezeném období existence první Československé republiky. Sledovaný politický proud byl zasazen do širšího časového rámce. Autor v úvodních pasážích přiblížil kořeny regionálního levicového hnutí od 70. let devatenáctého století. Souběžně s obecnějším výkladem vývoje KSČ byla sledována regionální specifika komunistické strany a také změny v činnosti místní organizace a proměny deklarovaného programu v závislosti na změnách politické linie ústředních orgánů KSČ. Vhodným doplněním práce se stalo sledování personálního obsazení a proměn regionálních stranických struktur, které bylo doplněno o stručné medailony ústředních postav pardubického komunistického hnutí.

Autor postupoval ve výkladu chronologicky, stěžejní osou bylo studium a analýza vývoje, činnosti a proměn prvorepublikové komunistické organizace v Pardubicích. Časovými mezníky byla léta 1921, 1925, 1929, 1935 a 1938. Toto členění umožnilo podrobně vyložit problematiku úseky meziválečné historie KSČ a propojit vysvětlení jejich příčin a vývoje na úrovni celostátní a pardubické regionální organizace. Autor připomněl zásadní ideový konflikt uvnitř sociální demokracie a postupnou secesi její radikální levice v letech 1919–1921, který vedl ke vzniku a ustavení samostatné komunistické strany. Vysvětlil fáze procesu bolševizace a formy a metody infiltrace a indoktrinace ze strany Kominterny v průběhu 20. let, které vedly k zásadním změnám v politice a programu KSČ. Ty byly též spojeny s organizační přestavbou a častými změnami funkcionářského sboru na úrovni centra i zkoumaného regionu, jak autor správně upozorňuje. Pozornost věnoval etapě sektářského vymezení KSČ vůči jiným stranickým subjektům, uplatňované i na Pardubicku. Sledoval razantní projevy nepřátelského postoje komunistů vůči demokratické republice a jejímu prezidentovi T. G. Masarykovi. Upozornil, že na přelomu 20. a 30. let v době počínající hospodářské krize zavedla tato politika komunistickou stranu do politické izolace, a to i na úrovni zkoumaného regionu. Přiblížil taktiku komunistů v době nástupu fašismu a nacismu v Evropě s cílem prosadit v

domácích poměrech linii lidové fronty posvěcenou kongresem Kominterny v polovině 30. let. Věnoval pozornost prolomení izolace komunistů na domácí frontě v roce 1938 a jejich přechodu k linii na obranu republiky, která se dotkla i připomínaného úspěchu KSČ v obecních červnových volbách v Pardubicích. Za zajímavá a důležitá lze považovat vysvětlení, proč se komunistům na Pardubicku dařilo spíše mezi dělníky průmyslových závodů a již méně ve venkovských oblastech. Autor věnoval pozornost úloze komunistů při organizování stávkového hnutí na Pardubicku, pokusům prosadit se v odborových organizacích a na důležitých průmyslových závodech a podnicích. Přínosné bylo sledování vztahu místních komunistů k organizacím sociálních demokratů a národních socialistů. Zajímavou otázkou byl i pokus o srovnání postupu zdejší komunistické strany s jiným nedemokratickým hnutím, které se profilovalo výrazněji na Pardubicku – s činností místní organizace Národní obce fašistické. Autor připomíná, že NOF měla v Pardubicích silnou základnu, vykazovala v některých aspektech své činnosti podobné znaky jako KSČ. Autorovi se tak podařilo úspěšně zaplnit dosud méně prozkoumané téma a období v moderní regionální historiografii Pardubicka.

Michal Benda zpracoval na základě kritického studia primárních i sekundárních pramenů a literatury původní studii, výrazně materiálového charakteru, která přináší řadu nových poznatků a podnětů. Prostudoval celou řadu prací mapujících vývoj komunistické strany na centrální i regionální úrovni. Oporou se mu staly i biograficky zaměřené publikace o předních osobnostech českého a československého komunistického hnutí. Lze ocenit, že autor věnoval pozornost i vybraným tematicky relevantním titulům vydaným před rokem 1989, které na základě kritického posouzení poskytly možnost porovnat polistopadovou historiografii se způsobem nakládání s historickými fakty v době komunistické éry.

M. Benda prostudoval pečlivě poměrně širokou pramennou základnu. Pro výzkum jím sledovaného regionálního vývoje komunistického hnutí se ukázaly jako klíčové centrální i regionální archivní fondy, obsahující zejména prameny úřední povahy. Přínosným informačním zdrojem bylo též studium dobového regionálního i celostátního tisku, a to nejen komunistické strany. Zajímavé bylo i využití osobní vzpomínky na základě rozhovoru autora s příbuzným jedné z ústředních postav pardubického komunistického hnutí v meziválečné éře – Aloise Hartmana.

Struktura práce je logická, výklad je srozumitelný a přehledně členěný a směřuje k vytčenému cíli. Po formální stránce nemám k práci připomínky, oceňuji doplnění textu práce o zajímavé přílohy.

Použité metody

Zvolená metodologická východiska odpovídají současným požadavkům historiografie. Na základě pečlivé heuristiky a využití četných dobových materiálů byla vypracována podrobná regionální sonda. Byly zkoumány shodné a odlišné znaky činnosti a vývoje KSČ mezi vybraným regionem a celkem. Komparace regionální komunistické organizace s celostátním hnutím umožnila také srovnání československého komunistického hnutí s vývojem tohoto politického proudu v mezinárodním měřítku. Práce dává podnět k provedení komparace vývoje komunistické strany s dalšími politickými subjekty v daném regionu ve vymezeném časovém období.

Stručné celkové zhodnocení práce

Práce naplnila zadaný cíl. PhDr. Michal Benda zpracoval téma na vysoké odborné úrovni. Souběžně s obecnějším výkladem vývoje KSČ sledoval regionální specifika komunistické strany a také změny v činnosti místní organizace a proměny deklarovaného programu v závislosti na změnách politické linie ústředních orgánů KSČ. Vhodným doplněním práce se stalo sledování personálního obsazení a proměn regionálních stranických struktur, které bylo doplněno o stručné medailony ústředních postav pardubického komunistického hnutí. Výsledkem je podnětná a původní práce, která může být jistě východiskem pro další zkoumání komunistického hnutí nejen na Pardubicku, potažmo v širším regionu. V budoucnu se reálně nabízí možnost prohloubit historické poznání o pardubickém komunistickém hnutí v období existence Protektorátu Čechy a Morava či v období poválečném.

Lze konstatovat, že disertační práce PhDr. Michala Bendy na základě detailního a kritického výzkumu pramenů a kritického studia literatury podala zcela nové či dosud méně známé poznatky o činnosti a proměnách komunistického hnutí na Pardubicku v letech 1918-1938. Přispěla též k rozšíření znalostí o problematice a vývoji tohoto radikálního politického proudu v meziválečném Československu. Autor prokázal tvůrčí schopnosti v dané oblasti historického výzkumu a schopnost samostatně zpracovat výsledky svého rozsáhlého bádání na požadované úrovni, zařadit je do širšího dobového kontextu a orientovat se v dané problematice.

Dotaz k obhajobě

Jednou z problematických otázek procesu bolševizace komunistické strany v průběhu dvacátých let, byl centrální pokyn týkající se přebudování základních článků organizační struktury KSČ od systému desítek/desítkářů k výstavbě závodních buněk na průmyslových závodech či v zemědělských podnicích. Bylo možné zjistit podrobněji na základě prostudovaných pramenů, zda se komunistům na Pardubicku dařilo tento pokyn plnit ?

Závěr

Předložená disertační práce PhDr. Michala Bendy “Komunistické hnutí na Pardubicku. Vývoj komunistického hnutí na Pardubicku v období první Československé republiky a jeho ideologické proměny” splňuje požadavky kladené na disertační práci.

Předloženou disertační práci doporučuji k obhajobě a předběžně klasifikuji jako prospěl.

V Praze 15. ledna 2024

prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.